

därpå sträckte han på sig. Han tänkte gå och hämta cementsäcken som var kvar sedan han lagade trädgårdsmuren, kalksäckerna, gipsen, gruset, stenarna, soporna, den undanskottade jorden och hälla ner alltihopa i brunnen, fylla igen den ända upp över brunnskaret. Men han orkade inte ta mer än tre steg. Knäna vek sig, han tog med ena handen i marken, såg sig omkring med en förvånad uppsyn, för-

sökte dra andan, lade sig på sidan och sedan på rygg.

Här fann honom en granne fjorton dagar senare. Han var alldeles utmärkt bevarad. Omkring honom kändes till och med en lätt vårdoft. Pupillen i hans vidöppna ögon var gulfärgad, och två vackert tandade och spröda mimosablad hade växt fram i hans ögonbryn.

Övers.: C. G. Bjurström
Ill.: Steg Lindberg

Gunnar Ekelöf

Ottar Tralling

— , — : dum — — — — —
OVIDII Metamorph. Lib. II. Fab. I.
(Cederborghs citat till första delen av
Uno von Trasenbergs.)

FREDRIK Cederborghs »Ottar Tralling», vår första realistiska roman och kanske också vår första verkligt läsbara roman, är en mycket mänsklig bok och till råga på allt en mycket svensk bok. Vari består då det svenska? Ja, om man anser Karl XII vara »svenskastarast» så står sig nog Cederborgh slätt: han har nämligen den avväpnande originaliteten att göra sina »hjältar» till motsatsen av hjältar, de är inte ens moraliskt oförvitliga personer, fast det å andra sidan måste sägas att deras karaktärsfel aldrig går över den trivsamma solkighetens gräns. För sådana vanliga dödliga som tål att se sig själva i en oförargligt elak spegel får han emellertid räknas som en klassiker, ett slags prosans Bellman. Att han verkligen blivit det, eller står i begrepp att bli det, är till stor del Bööks förtjänst, och vill man ha behållning intill sista droppen av Ottar Tralling bör man läsa den med hans minnesteckning som kommentar — i boken finns nämligen en del hänsyftningar på tidens litteraturfejder och sociala förhållanden som man inte skulle förstå annars. Den blir i så fall ett veritabelt kulturhistoriskt panorama över Sverige kring sekelskiftet

år 1800. Men den går naturligtvis också att läsa enbart för nöjes skull.

Det är en så kallad pikareskroman och den jämfördes mycket riktigt på sin tid med Gil Blas. Men i Gil Blas har äventyren oftast en schablonmässig karaktär, de är tynoveller som berättats av ett otal författare sedan flera hundra år, ja, sedan antiken, utan att alltid vara direktupplevda. I Ottar Tralling är däremot allting förstahandsgods, ting som Cederborgh själv upplevt, iakttagit eller hört berättas under sitt kuskande omkring i Sverige eller under sina år i Stockholm som lägre ämbetsman. I den på en gång klipska och enfaldiga, godhjärtade och lagom fördomsfria huvudpersonen Ottar Tralling — fader- och moderlöst prästgårdshjon, sedan betjäntpojke, lakej, liber studiosus, inbillad miljonärvinge, fästman, avdankad som sådan och sist och äntligen nygift och nyetablerad bokhandlare i V-köping — har man funnit den vehikel som kan föra läsaren in i de mest skiftande miljöer och kontakta honom med både hög och låg och lägre än låg. Man kan säga att Ottar är ett slags borgerlig äventyrare, en äventyrare mot sin vilja, fast med frejdigt mod.

Men vari ligger då det mycket svenska? Inte i frånvaron av Karl XII eller författarens oheroiska attityd visavi sin hjälte och inte heller i att han gör honom till en sangvinisk och godartad slarver. Det ligger i den knappa, koncisa stilen som är så utomordentligt målande att hela boken tycks uppbyggd av små genrebilder, och i lynnet. Vad denna svenska lynnart beträffar har Almqvist i »Svenska fattigdomens betydelse» dragit upp dess konturer på ett sätt som jag inte vill försöka göra efter, och vad stilen angår kan man med fördel hänvisa till den gamle nyklassikern och svenskätaren Ehrensvärd, som f. ö. själv var så svensk att han på sin ålders dagar med ritstift och penna kunde skildra den brunnsdrickande societeten vid Ramlösa på ett sätt som skulle hedrat Cederborgh. Han skriver i sin Resa till Italien: »Norden är huvudstaden för det täcka, uti södern regerar det sköna. Naturen lär så vilja för en viss orsaks skul uti climaterne.» Nu såg Ehrensvärd ganska enögt både på nordiskt och klassiskt och när han säger »det täcka» menar han ingalunda någonting gott, han menar ungefär att det i vårt karga klimat finns så mycket fult, bråttigt, oordnat att även den minsta blomma ter sig märkvärdigare och vackrare än hon i själva verket är — eller skulle ha varit i den harmoniska helhet som han själv såg för sina platoniska ögon. Verkligen skönhet kunde däremot bara förekomma i länder vilkas yppighet och folkrikedom framtingade sann enkelhet i smak, måttlighet i livsföring och en högre tankarnas ordning. Det är den gamla akademiska tvisten om hög och låg smak. Och hur man än må ställa sig till den — vår inställning är naturligtvis mycket mera både realistisk och relativistisk än den gamle generalamiralens — så har han i alla fall pekat på en ådra som oupphörligen träder i dagen genom hela vår litteratur. Redan Stiernhielms utstofferade språk och kärlek till den drastiska detaljen bär vittne om ett slags barock

»täckhet» — ämnet Herkules må sedan ha varit aldrig så stort och antikt. Vi kan gå vidare över den resande Linnés många kvickögda småakttagelser till Dahllins försök i folkvisestil, Bellmans impressionismer och fru Lenngrens verkligt inspirerade snus- eller kanske snarare såsförnuft — de senare tre hörde f. ö. jämte Holberg till Cederborghs husgudar. Cederborgh själv, genom ödets nyck en relativ nykomling i denna klassikerrad, är som samhällssatiriker och Stockholmsskildrare en direkt föregångare till Röda rummets Strindberg — Röda rummet är ju också en sådan där av pittoreska detaljer uppbyggd bok och den har rönt alldeles samma kritik som Ottar Tralling, nämligen för att inte hänga ihop, inte bilda en organisk helhet — vilket båda nu enligt min mening ändå gör, fast på helt annat plan än det som föreskrevs av franska och engelska romanskemata. I våra dagar har vi slutligen samma slags typ av detaljkära realister i Martinson och Friedegård — vilka senare med Cederborgh kan dela äran av att ha skrivit vad somlig kritik kallar »drängromaner». Det hela bildar en naiv eller naivistisk linje och nog är den (naturligtvis vid sidan av mycket annat) hypersvensk. Den har sin låghet, men snarare i ekelundsk mening än i akademisk: den gör sig nämligen inte märkvärdigare än den är och sätter inte idealen högre än att de bekvämt kan tas ner från hyllan. Den använder sig gärna av stilmedlet *pars pro toto*: att inte fresta det omöjliga för att ge helheten utan låta detaljen frammana en suggestiv bild av denna helhet hos läsaren. En humla på ett grässtrå får ge doften av vallpojken sommarlag runt omkring (Friedegård), en gammal ungarls sätt att äta kräftor får ge ett koncentrat av hans människa och hans dagliga enahanda (Strindberg), en flickas klädebonad får ge både en karakteristik av flickan och av den unge herre som betraktar henne, i detta fall titulus Tralling som, för tillfället berusad av framtidsperspektiv så-

väl som punsch, sitter nedsjunken på en kullerstol i ett hörn och plirar på henne där hon står ute på golvet bland gästerna:

»Omkring aderton år gammal, eller i ungdomens frodighet, tyckte jag mig, i henne för mina ögon se en verklig, välfödd, i ordets ursprungliga mening, bård Engel, och det aldräfullkomligaste som Gud skapat. (Obs! den sömnigt nickande kommatering!) Från golfvet började denna Englabild med ett par ej alltför små fötter, i svarta maroquinskor, liten smula snedgångna, men så obetydligt, att det nästan intet märktes. De fina bomullsstrumporna med genombrutna kilar, korsvis lindade med smala svarta band, skymdes i deras tilltagande skönhet av en i motveck, rundt omkring den hvita, glesa nättelduksklädningen, lagd dubbel garnering. Emellan denna och den tätare underkjolen kröp en liten lycklig svart insekt uppåt, och ledde mina afvundsjuka ögon, veck efter veck, småningom ända till det jämförelsevis smala lifvet. Här förlorade jag insekten, och min blick hvilade litet, nästan som den ej velat längre, men fortsatte dock sitt bespejande, och ledde sig på detta sätt fram ända till halsrimsan; men der sväfvade den med osäkerhet på brädden, liksom skygg, att i hoppet öfver det lilla afståndet till den fulla Englabarmen, falla i djupet och aldrig mer komma opp igen.»

Mamsell Engel, brukspatron Lymells lydiga dotter, en bastant lantlig oskuld som nog gärna hade velat bli gift men inte mot kära fars och söta mors vilja, hade inte kunnat skildras bättre om Cederborgh i bilden tagit med ansiktet och vad hon sade (eller inte sade). Och av den förhoppningsfulle unge mannen har min läsare genom detta citat också fått en försmak.

Cederborgh delade Bellmans intresse för bildkonst — han var f. ö. en tid »konduktör» vid kungliga museet — och vill man finna hans närmaste beröringspunkter i tiden bör man gå till den

ganska rika floran av tidiga 1800-talskarikatyrister, till Hilleströms genrebilder och Martins skissböcker. Litterärt sett stod han ensam, sedd över axeln för sina »låga ämnen» av de tongivande inom akademien, hatad och utskäld av Uppsalaromantiken som just firade tyska djupsinnighetsorgier i Sverige. Jag vill dock inte säga att så ofta är de typiskt och genuint svenska begåvningslotten, för det är i stort sett en konjunktursak och historien är i det fallet blind liksom den förr eller senare kommande rättvisan. (Nog vore det önskvärt att något förlag återigen gäve ut Ottar Tralling som nu endast är åtkomlig antikvariskt!)

I varje fall har Cederborgh givit en dyrbar facettbild av hela det dåtida Sverige, av borgerlig välmåga och borgerliga deklamationer, lantlig oskuld och lastens nästen, klassfångna och fängelsernas elände. Han har på hundraåttio sidor gjort vad Gil Blas ändå inte riktigt förmådde göra på fem—sexhundra, men man måste läsa honom uppmärksam: det kan hända att han bara ägnar någon sida åt ting som ligger honom om hjärtat.

I rätt nedstigande led fick han ingen efterföljd. Men jag undrar ändå om inte släkten återuppstått på ett ganska förvånande sätt. Det skulle vara roligt att veta om inte Hjalmar Bergman kan ha haft honom som älsklingslektyr — båda var ju också bergslagsbor med rötter i brukssocieteten. Världshusserna och även persongalleriet i Herr von Hancken har Cederborghska drag: visst är kaptenskan och gumman Lymell släkt, likaså Carlander och Ottar, likaså de flamsiga och förfallna adelsmännen på ömse håll, och vad det suspekta äventyrarparet i Herr von Hancken beträffar så skymtar sådana både i Uno von Trassenberg och Ottar Tralling. Skulle ett samband vara tillfinnandes har den svenske Gil Blas stått fadder åt den svenske Don Quijote, inte heller den senare uppskattad efter förtjänst — ännu.